

STANISŁAW STASZIC 1755 – 1826

PATRON ZESPOŁU SZKÓŁ TECHNICZNYCH i LICEALNYCH W CZECHOWICACH - DZIEDZICACH

Stanisław Staszic to postać wybitna, wielce zasłużona w dziejach narodu polskiego. To człowiek, który zawsze starał się „być narodowi użytecznym” i całe swoje życie temuż narodowi pragnął ofiarować. Zajmował się nauczaniem dzieci pańskich, organizowaniem szkolnictwa, rozbudową krajowego przemysłu, handlu i górnictwa. Wysuwał projekty reformy ustroju Rzeczypospolitej, pisał prace odnoszące się do aktualnych wydarzeń społeczno – politycznych, prowadził badania naukowe, tłumaczył dzieła klasyków starożytnych i myślicieli francuskiego Oświecenia, badał strukturę geologiczną ziem polskich, a nawet próbował dokonać reformy obowiązującej pisowni. Ponadto zajmował się działalnością filantropijną, wykazywał zainteresowanie teatrem. U schyłku życia ukończył wielki poemat historiozoficzny, w którym starał się ukazać wszystkie sprężyny dziejów ludzkości. Stanisław Staszic napisał bardzo wiele cennych prac i to one zapewniły mu trwałe, ważne miejsce w dziejach polskiej literatury oraz myśli filozoficznej. Całe pokolenia uczniów poznawały i poznają niektóre jego teksty, a ich interpretacja, zmieniająca się wraz z biegiem historii, odsłania ich wciąż nowe aspekty. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują: „Przestrogi dla Polski”, „Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego”, „Krótki rys życia mego”, „O statystyce Polski”, „O ziemiorództwie Karpatów i innych gór i równin Polski”, „Myśli o równowadze politycznej w Europie”. W panteonie wybitnych Polaków Stanisław Staszic zajmuje wyjątkowe miejsce. Nie było bowiem w końcu XVIII i początkach XIX wieku dziedziny życia publicznego, do której rozwoju nie wniósłby on trwałego wkładu. Wśród Polaków uchodził Staszic nie tylko za wzór pracowitości i zapału w realizacji podejmowanych zadań, ale również za wielkiego filantropa, hojnego dla innych. Występując w obronie wszystkich ucisnionych, Staszic, stał się również jednym z pierwszych zwolenników równouprawnienia kobiet. Wybitny profesor, Bogdan Suchodolski, napisał: „Ulice miast – nie tylko rodzimej Piły – znaczone są tym nazwiskiem, po całym kraju szkoły szczytą się tym, iż jest on ich patronem”.

Pierwszych informacji na temat życia i działalności Stanisława Staszica dowiadujemy się od niego samego. Napisał on bowiem „Krótki rys życia mego”. Urodził się w 1755 r. w Pile. Niestety nie znamy dokładnej daty jego urodzenia, gdyż metryka podaje jedynie datę chrztu: 6 listopada. Ojciec jego Wawrzyniec sprawował funkcję burmistrza, matka Katarzyna z domu Mędlickich również wywodziła się z rodziny piastującej w Pile urzędy miejskie.

Stanisław przyszedł na świat jako czwarte z kolei i zarazem ostatnie dziecko Stasziców. Najstarszym był Antoni (1743 – 1775) piastujący w Pile stanowisko sekretarza miejskiego. Drugim był Andrzej (1745 – 1825), który został duchownym. Na temat córki Stasziców - Anny niewiele wiemy. Wyszła za mąż za Jana Kunkiela i razem gospodarowali w Kąkolewie. Spędził tam ostatnie lata życia owdowiały w 1781 r. ojciec.

Rodzice Stanisława, zdając sobie sprawę z tego, że mieszczańskie pochodzenie syna zamknie mu dostęp do wszelkich stanowisk, skierowali go na drogę duchowną. Jedynie święcenia kapłańskie pozwalały w ówczesnych warunkach ludziom nieszlacheckiego pochodzenia na pewien dostęp do wiedzy i służby publicznej.

Stanisław mając 15 lat przetłumaczył z języka francuskiego poemat Ludwika Racina pt. „O religii”, co stało się pierwszą jego próbą pracy literackiej. Podjął się tego dzieła, aby przekonać ludzi, że rozum nieomylnie prowadzi człowieka do religii. Był to zarazem młodzieńczy podarunek dla matki, którą wspominał jako osobę „mającą wiele religii, ale z nią i przesady”.

Na przełomie 1778/1779, mając 24 lata, Stanisław Staszic ukończył edukację w poznańskim seminarium duchownym i otrzymał święcenia kapłańskie. Chociaż strój zachował do końca życia to jednak obowiązków kapłańskich nie wypełniał.

W połowie 1779 r. udał się już jako kanclerz szamotulski w podróż do Francji. Zatrzymał się na krótko w Lipsku i Getyndze, ale dopiero Paryż, a w nim College de France, zachwyciły go. Na temat jego paryskich studiów nie posiadamy zbyt wiele wiadomości, poza tym, że studiował fizykę i historię naturalną. Jerzy Sikora formułuje tezę, mówiącą o tym, że „pobyty w stolicy Francji sprawiły, iż Staszic zdecydowanie wstąpił na drogę nauki, z której nie zszedł już do końca życia”.

Po dwóch latach pobytu we Francji, Stanisław znalazł zatrudnienie w roli guwernera u kasztelana inflanckiego Jana hrabiego de Mier, gdzie jednak dość krótko przebywał. W 1781 r. rozpoczął pracę guwernera w domu Andrzeja Zamoyskiego, kanclerza wielkiego koronnego w latach 1764 – 1767. Wszedł zatem Staszic w otoczenie światłego magnata, wielce zasłużonego na polu reform Rzeczypospolitej, który jako pierwszy w kraju zamienił swym poddanym pańszczyznę na czynsz.

Jesienią 1788 r. Staszic wraz z wychowankami i ich matką Konstancją po raz pierwszy miał okazję odwiedzić Warszawę, którą był zafascynowany. Miasto liczyło wówczas 115 tys. mieszkańców, było wielkim ośrodkiem wytwórczości rzemieślniczej oraz centrum handlowym oddziałującym poza granice Rzeczypospolitej. Szczególnie rzucał się w oczy ruch budowlany i brukowane ulice.

Na początku 1790 r. wyruszył Stanisław z Andrzejem Zamoyskim przez Kraków, Wieliczkę, Cieszyn, Brno do Wiednia i dalej przez kraje habsburskie na Półwysep Apeniński. Był pilnym obserwatorem, zwiedzał sławne budowle, uniwersytety, zakłady przemysłowe, targowiska, teatry, kopalnie, huty. Dociekał przyczyn dobrobytu zwiedzanych miast, upatrując go w perfekcjonistycznej polityce gospodarczej oświeconego absolutyzmu. Swoje spostrzeżenia z wyjazdu notował na bieżąco w „Dzienniku podróży”.

Nie wiemy, jakie uczucia wzbudziło w Staszicu Powstanie Kościuszkowskie, chociaż w 1794 r. przybył do Zamościa gen. Józef Zajączek. Wiadomo natomiast, że klęskę insurekcji i ostateczny upadek Rzeczypospolitej oglądał już z oddali, gdyż w połowie 1794 r. wyjechał z Zamoyskimi za granicę, skąd powrócił do kraju latem 1797 r. Po śmierci swej wieloletniej opiekunki Konstancji Zamoyskiej (1797), odbywał liczne podróże po kraju obserwując uważnie okolicę i wykorzystując zdobyte informacje w swej pracy naukowej.

Był też stałym bywalcem w warszawskim domu Stanisława Sołtyka, stronnika reform z czasów Sejmu Wielkiego. To właśnie tam nastąpiło przekształcenie dobrowolnych spotkań towarzyskich w regularnie pracujące towarzystwo o charakterze naukowym. Pierwsze posiedzenie organizacyjne odbyło się 16 listopada 1800 r., a prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauk został wybrany Jan Chrzyciel Albertrandi. Gdy w 1804 r. upłynęła kadencja pierwszego prezesa, Staszic znalazł się wśród kandydatów na to zaszczytne stanowisko, które w konsekwencji objął w roku 1808 i sprawował aż do śmierci. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego (1807), 30 kwietnia 1808 r. Towarzystwo uzyskało od króla saskiego Fryderyka Augusta dyplom królewski i przyjęło nazwę: Towarzystwo Królewskie Warszawskie Przyjaciół Nauk. Wkrótce stało się poważnym ośrodkiem życia umysłowego, wykraczającym poza Warszawę.

W latach 1804 – 1805 Staszic odbywał podróże do Karpat, gdzie prowadził gruntowne badania geologiczne, uzbrojony w termometry, barometry, busolę deklinacyjną i inklinacyjną. To zaowocowało napisaniem przez niego dzieła: „O ziemiorództwie gór dawnej Sarmacji”, wydanego w 1805 r. W sierpniu tego roku Stanisław wyruszył na wyprawę w Tatry, wówczas jeszcze mało znane i sporadycznie odwiedzane. Przemierzył je wzdłuż i wszerz poznając zwłaszcza Tatry Zachodnie, Wysokie i Bielskie. Interesował się florą i fauną Tatr, obserwował faunę jezior górskich, ciekawił go sposób życia górali, ich ubiór i obyczaje.

Był pionierem badań etnograficznych. W 1815 r. ukazało się jego dzieło: „O ziemiorództwie Karpatów i innych gór i równin Polski”, w którym umieszczone zostały m.in. cztery mapy geologiczne oraz przekrój geologiczny Polski od Tatr do Morza Bałtyckiego. Został nazwany „ojcem geologii polskiej”. Zdobyta wiedza przydała się Staszicowi, gdy w latach 1815 – 1824 stojąc w Królestwie Polskim na czele Dyrekcji Przemysłu i Kunsztów, kierował sprawami górnictwa.

Karierę urzędniczą rozpoczął mając już przeszło pięćdziesiąt lat. Niemały wpływ na to miał fakt, że nadana Księstwu Warszawskiemu konstytucja zrównała wszystkich obywateli wobec prawa. W lutym 1807 r. Stanisław Staszic został członkiem Izby Edukacyjnej utworzonej przez Komisję Rządzącą w celu zajęcia się organizacją szkolnictwa. W czerwcu powołano go na członka Dyrekcji Skarbowej, a w listopadzie 1808 r. król saski i zarazem książę warszawski, Fryderyk August, mianował go referendarzem stanu przy Radzie Stanu. W końcu 1809 r. został mianowany radcą stanu Księstwa Warszawskiego, a w 1815 r. radcą stanu Królestwa Polskiego. (Królestwo Polskie utworzone w 1815 r. zostało połączone unią personalną z Rosją pod berłem cara Aleksandra I). W październiku 1815 r. Staszic otrzymał Order Świętego Stanisława, a w grudniu uzyskał nominację na członka Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

W roku 1816 założył w Kielcach Szkołę Akademiczno – Górnica, a w Warszawie przy współudziale Stanisława Kostki Potockiego - Szkołę Główną Warszawską, nazwaną wkrótce Królewskim Uniwersytetem Warszawskim. Uczelnia ta wyposażona w bogate zbiory naukowe, bibliotekę, Ogród Botaniczny, Obserwatorium Astronomiczne, wywarła ogromny wpływ na życie kulturalne Królestwa Polskiego przed Powstaniem Listopadowym.

W 1824 r. Staszic został mianowany ministrem stanu i zaproszony do zasiadania w Radzie Stanu, najwyższej władzy kolegiatnej Królestwa Polskiego, a także odznaczony Orderem Orła Białego.

Stanisław Staszic znany był ze skromnego trybu życia, część swoich dochodów przeznaczal na cele charytatywne oraz fundacje służące powszechnemu dobru. Jedną z pierwszych takich fundacji było zapewnienie stałej siedziby dla Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, nazwanej wkrótce Pałacem Staszica. Z jego inicjatywy wzniesiono w Warszawie pomnik Mikołaja Kopernika oraz księcia Józefa Poniatowskiego – oba wykonane przez najslynniejszego rzeźbiarza epoki Duńczyka Bertela Thorvaldsena.

Największym filantropijnym przedsięwzięciem Stanisława Staszica było założenie Hrubieszowskiego Towarzystwa Rolniczego, stanowiącego zarazem próbę rozwiązania kwestii chłopskiej, a także próbę częściowej realizacji idealnej organizacji społeczeństwa. Ukoronowaniem licznych fundacji i darowizn Staszica stały się jego hojne zapisy testamentowe, m.in. dar dla szkoły wydziałowej w Hrubieszowie (60000 zł), duże sumy na instytucje wspierające chorych i ubogich, przekazanie Towarzystwu Przyjaciół Nauk własnej bogatej biblioteki wraz z rękopisami prac.

Stanisław Staszic zmarł 20 stycznia 1826 r. po niemocy spowodowanej apopleksją. Pogrzeb odbył się 24 stycznia i był wielką manifestacją narodową ludności Warszawy. Wzięło w nim udział kilkadziesiąt tysięcy warszawiaków, poczynając od ówczesnych władz, po prostych ludzi. Kondukt żałobny pokonał ponad 13 km z Pałacu Towarzystwa Przyjaciół Nauk aż na Bielany. Jednak karawan jechał pusty, trumnę z ciałem wielkiego Polaka nieśli członkowie Towarzystwa i akademicy. Na trasie przemarszu doczesne szczątki żegnali mieszkańcy stolicy i okolic.

Oprac. M. Nikiel